

УДК 376.3
МРНТИ 14.29.29

Сатова А.К.¹, Жүгінісова Ж.Б.²

¹ ғылыми жетекшісі психология ғылымдарының докторы, профессор

² «7М01906- Инклюзивті білім берудегі мамандарды даярлау» мамандығының 2 курс магистранты Абай атындағы ҚазҰПУ, zh_baqytbekqyzy@mail.ru
Алматы қаласы, Қазақстан

ЛОГОРИТМИКА ЖАЛПЫ СӨЙЛЕУ ТІЛІ ДАМЫМАУЫ БАР БАЛАЛАРҒА ТҮЗЕТУ ҚҰРАЛЫ РЕТІНДЕ

Аңдатпа

Мақалада логоритмика жалпы сөйлеу тілі дамымауы бар балаларға түзету құралы ретінде қарастырылады. Соңғы жылдары қарапайым сөйлеу бұзылыстары емес, қимыл қозғалысы сферасының бұзылуымен бірге әртүрлі синдромдардан туындаған сөйлеу бұзылыстары бар балаларды жиі көруге болады. Мұндай бұзылулардың алдын алу және баланың дамуын кешенді түзету үшін бастауыш мектеп жасындағы балалармен логоритмикалық сабақтар өз тиімділігін көрсетті.

Түйін сөздер: логоритмика, жалпы сөйлеу тілінің дамымауы, балалар, ритмика, түзету.

Сатова А. К.¹. Жунусова Ж. Б.²

¹научный руководитель доктор психологических наук, профессор

² Магистрант 2 курса специальности «7М01906-подготовка специалистов в инклюзивном образовании» КазНПУ им. Абая, zh_baqytbekqyzy@mail.ru
г. Алматы, Казахстан

ЛОГОРИТМИКА КАК СРЕДСТВО КОРРЕКЦИИ ДЕТЕЙ С ОБЩИМ НЕДОРАЗВИТИЕМ РЕЧИ

Аннотация

В статье логоритмика рассматривается как средство коррекции детей с общим недоразвитием речи. В последние годы часто можно увидеть детей с нарушениями речи, вызванными различными синдромами, наряду с нарушениями двигательной сферы, а не простыми нарушениями речи. Для профилактики таких нарушений и комплексной коррекции развития ребенка свою эффективность показали логоритмические занятия с детьми начального школьного возраста.

Ключевые слова: логоритмика, общее недоразвитие речи, дети, ритмика, коррекция.

Satova A. K.¹. Zhuginisova Zh. B.²

¹ scientific supervisor, doctor of psychological sciences, professor

² 2nd year master's student of specialty «7M01906-training of specialists in inclusive education» Kazakh National Pedagogical University named after Abai, zh_baqytbekqyzy@mail.ru
Almaty, Kazakhstan

LOGORHYTHMICS AS A MEANS OF CORRECTING CHILDREN WITH GENERAL SPEECH UNDERDEVELOPMENT

Annotation:

In the article logorhythmics is replaced as a means of correcting children with general speech underdevelopment. In recent years, one can often meet children with speech disorders, identified cardiac syndromes, high motor activity disorders, and unnatural speech disorders. For the prevention of such cases and the complex correction of development in children, logorhythmic classes with children of primary school age are effective.

Key words: logorhythmics, children, general speech underdevelopment, rhythmics, correction.

Қазіргі уақытта психомоторлық және сөйлеу дамымауы бар бастауыш сынып оқушыларының күрт өсуі байқалады. Сөйлеудің дыбыстық мәдениеті мен психомоторикасының дамымауы баланың жеке басына теріс әсер етеді: ол тұйық, мазасыз болады, қызығушылығы төмендейді, ақыл-ойы артта қалуы мүмкін, содан кейін мектепте үлгермеуі мүмкін. Таза дыбысты айту өте маңызды, өйткені дұрыс естілетін және айтылатын дыбыс сауаттылықты, дұрыс жазуды үйренудің негізі болып табылады. Сондықтан бастауыш сынып оқушыларында сөйлеу бұзылыстарын түзету мәселесі жыл сайын өткір болып келеді.

Бала әлемді қозғалыстар мен эмоциялар арқылы танып біледі және сөйлеуді дамытуда логоритмикалық жаттығулар көмектеседі. Логоритмика жалпы сөйлеу тілі дамымаған балалармен түзету жұмыстарының кешенді әдісі жүйесінде ерекше орын алады және балалардың физикалық дағдыларын жылдамдық, күш, ептілік, кеңістікте бағдарлану, сөйлеу дағдыларын қалыптастыруға, соның ішінде тыныс алуды, дауысты, ырғақты, қарқынды және сөйлеудің әуезді-интонациялық жағын қалыпқа келтіруге ықпал етеді.

Ритмикалық қабілеттерді дамыту әдісін алғаш рет швейцариялық педагог және музыкант Эмиль Жак-Далкроз негіздеді. Ол ырғақты дербес тұлға ретінде дамытуды, содан кейін осы негізде музыкалық ырғақты, поэтикалық ырғақты, қимыл-қозғалыс ырғағын дамытуды ұсынды. Бұл теорияның негізгі ережелері балаларды музыкалық-ритмикалық тәрбиелеудің негізін құрады.

Ритмика және логоритмикалық әсердің маңыздылығын көптеген зерттеушілер атап өтті. В.М.Бехтерев ритмикалық тәрбиенің ырғақтық рефлексдерді анықтау және баланың жүйке жүйесінің белсенділігінде көрнекі тепе-теңдікті орнату, баланың денесін есту сияқты белгілі бір ынталандыруларға жауап беруге бейімдеу және дұрыс емес және қажетсіз қозғалыстарды реттеу сияқты мақсаттарын атап өтті.

Профессор В. А. Гиляровский логоритмиканы жалпы тонусқа, моторикаға, көңіл-күйге әсер етеді, бұл орталық жүйке жүйесінің процестерінің қозғалғыштығын жаттықтыруға ықпал етеді деп есептеді. Е. В. Чайнованың мен Е.В.Конорова логоритмика зейінді, есте сақтауды дамытады деген. Ал В. А. Гринер мен неміс зерттеушілері К. Колер мен К. Швабе логоритмиканы музыкалық терапия ретінде қолдануға болатындығын атап өтті. Балалардың сөйлеуін түзету үшін логоритмиканың маңызы туралы В.А.Гринер, Н.С.Самойленко, Н.А. Власова, Д.С. Озерецковский, Ю. А. Флоренская жазды. Олар логоритмика баланың физикалық, интеллектуалдық және эстетикалық тәрбиесіне әсер ететінін атап өтті.

Жалпы сөйлеу тілі дамымаған балалармен жұмыс істеу жүйесіндегі логоритмика түзету бағыты мен оңалтуы үлкен маңызға ие. Алайда, логоритмикалық сабақтарды өткізу әдістерінің әлде жеткіліксіз қамтылғаны байқалады. Сонымен қатар, бүгінгі күні мектептерді жалпы сөйлеу тілі дамымаған балаларға арналған логоритмикалық сабақтарды өткізу бойынша бірыңғай талаптар жоқ. Жалпы сөйлеу тілінің дамымауынан зардап шегетін балалардың едәуір бөлігінде есту қабілеті мен эмоционалды-еріктік сфераның бұзылуы, ритмикалық есту қабілетінің дамымауы бар екені белгілі. Олар ритмикалық құрылымды, соның ішінде сөздерді, поэтикалық мәтіндерді қайталау қиындықтарымен сипатталады. Бұл мәселені шешу ілеспе ритмикалық қозғалыстарды қосу арқылы айтарлықтай жеңілдетіледі. Арнайы жаттығулар, ритмикалық ән айту, жеке буындар мен сөз тіркестерін айту сөйлеу моторикасының күйіне де пайдалы әсер етеді.

Логоритмикалық сабақтар өткізу кезінде балалардың жасы, диагнозы, тіл кемшіліктерінің түрі міндетті түрде есепке алынуы керек. Логоритмикаға арналған буын ұйқастар, такпақтар, әндер, ойындар, халық фольклоры, қарапайым аспаптар түрлерін пайдалану (қасық, асатаяқ, сылдырмақ, барабан т.б.) балалар сүйетін ертегілерінің кейіпкерлерін бейнелеу (атрибуттар, костюмдар, сахналау) т.б. қажет. Бұл орындалатын жұмыстардың барлығы да балаларға ыңғайлы, ырғағы анық, қарапайым да түсінікті болуы тиіс.

Логоритмикалық сабақтарда балалар әнді тыңдау арқылы ырғақты сезінуге, кеудемен терең тыныс алуға үйренеді. Еркін тыныс ырғаққа, әуенге сай қимыл-қозғалыстар жасауға негізгі себеп болатыны сөзсіз. Әннің әуенін бірнеше рет музыкалық аспаппен ойнап, тыңдата отырып, әуенін айтып музыканың биіктігін, жоғары-төмендігін, әсемдігін сезінеді. Бірте-бірте әнді музыкалық аспаппен сүйемелдей отырып, бала сөзді, ырғақты, әуенді меңгеріп, кеудемен терең, толық демала отырып, музыкаға аясында сөздерін анық айтуға және ырғаққа сай, еркін қимыл-қозғалыстар жасауға үйренеді. Ең бастысы, күнделікті қарым-қатынас кезіндегі сөйлеу қорқынышынан арылады. Өздеріне деген сенім мен еркіндік пайда болады.

Г.А.Волкова ЖСТД-ды түзету жұмыста келесі логоритмикалық құралдарды қолдануға кеңес береді:

- кіріспе жаттығулар (әр түрлі бағытта жүру және шеру);
- артикуляциялық аппаратты, дауыс пен тыныс алуды жетілдіру тәсілдері;
- бұлшықет тонусымен реттелетін жаттығулар;
- зейінді белсендіру тәсілдері;
- санау жаттығулары;
- музыкалық ритмика, қарқын сезімін тудыратын жаттығулар;
- ән айту;
- ритмикалық мазмұндағы жаттығулар;
- өзіндік музыкалық қызмет;
- шығармашылық бастаманы тәрбиелеуге арналған жаттығулар;
- қорытынды жаттығулар.

Логоритмикадағы сөйлеу және қозғалыс бұзылыстарын түзету кезінде екі негізгі бағытқы бөлінеді. Логоритмикалық жұмыстың бірінші бағыты-сөйлеу емес процестерді дамыту. Бұл жұмыс жалпы моториканы, қозғалысты үйлестіруді, кеңістіктегі бағдарлауды жетілдіруді қамтиды; бұлшықет тонусын реттеу; музыкалық қарқын мен ырғақ сезімін, ән айту қабілетін дамыту; зейін мен есте сақтаудың барлық түрлерін белсендіруге бағытталған.

Екінші бағыт - сөйлеуді дамыту және сөйлеу бұзылыстарын түзету. Бұл жұмыс тыныс алуды, дауысты дамытуды; сөйлеудің қалыпты қарқынын және оның интонациялық экспрессивтілігін дамытуды; артикуляциялық және мимикалық моториканы дамытуды; сөйлеуді қозғалыспен үйлестіруді; дыбыстың дұрыс айтылуын тәрбиелеуді және фонемалық естуді қалыптастыруды қамтиды. Логоритмика бойынша толыққанды сабақты тек арнайы дайындалған маман өткізе алады.

Логоритмиканы және оның элементтерін қолдану үшін келесі жаттығуларды қолдануға болады:

1. Динамикалық жаттығу «Көңілді көктем» Балалар қол ұстасып педагог ізімен еденде жатқан гүлдер арасымен ирелендеп өтеді.

Көктем қандай көңілді,
Күміс жаңбыр төгілді.
Мөлдір аспан ашылып,
Күн пердесі сөгілді.

2. Тыныс алу жаттығуы «Тыныс алайық»

Мақсаты: физиологиялық тыныс алуды дамыту, диафрагмалық тынысты қалыптастыру.

Өткізілуі: балалар орнында тұрған күйде, иықтарын көтермей терең тыныс алады, содан кейін демін іштің қимылын қадағалай отырып сыртқа шығарады. Жаттығу санау арқылы (дем алу- 1,2,3 және дем шығару- 1,2,3) немесе музыкалық ноталарды айту арқылы (до-ре-ми-дем алу, ми-ре-до-дем шығару) үш реттен жеті ретке дейін жасайды.

3. «Мимика»

Мимикалық бұлшықеттердің дамуы табиғи мимикалық қозғалыстарды қолдануға негізделуі мүмкін:

«Жылау» - көзді қатты қысу.

«Таңқалу» - қасты жоғары көтеру және түсіру.

«Ашулану» - маңдай бұлшықетін жиыру.

«Шар үрлейміз» - бет бұлшықетіне күш салмай ауа жинау.

Алдымен жекелеген бет бұлшықетінің қозғалысы жаттығады, кейін ол мимикалар бірігіп қуаныш, қайғы, реніш, шаттану секілді күрделі сезімдерді бейнелеуге көшеді.

4. «Алыс-жақын»

Мақсаты: дауыс күші мен сөйлеу тынысын дамыту, ерін бұлшықеттерін белсендіру.

Ойын сипаты:

Мұғалім балаларға дыбыс жақын жерден шықса, анық, қатты естілетінін, ал егер алыстан естілсе тыныш, жай естілетінін түсіндіреді. Кейін бір балаға қандайда бір заттың немесе жануардың дыбысын қатты және жай айтуын ұсынады. Ал қалған балалар дыбыстың алыстан немесе жақын жерден естіліп тұрғанын табады. Келесі балалар да тапсырманы орындайды.

5. «Хайуанаттар бағы»

Мақсаты: балалардың зейінін бөлу.

Ойын сипаты: Балалар үш топқа бөлінеді. Бірінші топ - қоян, екінші топ - аю, үшінші топ - құс. Содан соң балалар ырғақты өлеңге айнала саппен, хайуанаттар бағына келген адамдар секілді жүреді.

Мұғалімнің «Жануарлар» командасы бойынша айнала саппен өздері бөлінген жануарлар секілді жүре бастайды. Қояндар-секіріп, аю-қорбандап, құстар-қанатын қағып жүреді.

Балалармен логоритмикалық сабақтарды қолдану қажеттілігі жалпы сөйлеу тілінің дамымауы бар балаларда көбінесе ырғақты есту қабілетінің дамымауымен бірге жүретіндігін көрсетеді, нәтижесінде балалар 2/4 мөлшерінде қарапайым пульсацияны естімейді, бұл әннің сапасына, музыканың бөлінуіне және қозғалысына, өз қимылдарын музыкамен үйлестіре алмауына әсер етеді. Мен айтқым келеді, сөйлеу қабілеті нашар балалар кез-келген әрекетті басқа балалар сияқты жасамайтынын және одан қатты уайымдайтынын, олармен ешкім жұпта билегісі келмейтінін, олар бидің құрылымын бұзатынын және әндерді орындау кезінде немесе музыкалық сүйемелдеуден артта қалатындығын немесе одан алда екендігін қатты сезінеді.

Сонымен, жалпы сөйлеу тілінің дамымауы бар балаларда ырғақ сезімін қалыптастыру ең маңызды және күрделі міндеттердің бірі болып табылады, өйткені сөздік құрылыс ырғақты пульсациямен тікелей байланыста болады, ал қозғалыс сферасының дамуындағы жетістіктер сөйлеуді ұйымдастыруға көмектеседі.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Волкова Г.А. *Логопедическая ритмика: Учеб. для студ. высш. учеб. заведений.* – М.: Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 2003.
2. Торопова Д.Ю. *Организационно-методические указания по логоритмическому воспитанию детей.*
3. Новиковская, О. А. *Логоритмика для дошкольников в играх и упражнениях: практическое пособие для педагогов и родителей.*
4. Иванова, Н. Н. *Логоритмика как средство по преодолению речевого недоразвития / Н.Н.Иванова, Т. И. Кардашевская // Сборники конференций НИЦ социосфера. – 2011. - №22.*
5. Глухов, В.П. *Формирование связной речи детей дошкольного возраста с общим недоразвитием / В.П. Глухов. М.: – Аркти, 2004.*
6. Аксакова Т.Ю. *Логопедическая ритмика в системе коррекционной работы с дошкольниками с ОНР/ Т.Ю. Аксакова. – СПб.: ДЕТСТВО-ПРЕСС, 2009. – 40 с*
7. Шашкина Г.Р. *Логопедическая ритмика для дошкольников с нарушениями речи/ Г.Р.Шашкина – М.: Академия, 2005. – 187 с*
8. Егорова И.о В. *Музыкальное под воспитание как год средство коррекции общего недоразвития речи у дошкольников: учеб.-метод. пособие /И.В. этоЕгорова. – СПб.: ЛГУ имени за А.С. Пушкина, 2012. – 112 б.*
9. Филимонова О.Ю. *Развитие словаря дошкольника в играх: Пособие для логопедов, воспитателей и родителей / М.: Мозаика-Синтез, 2013.-128 б.*
10. Филочева Т.Б. *Устранение общего недоразвития речи у детей дошкольного возраста. – М.: Айрис-пресс, 2005 – 224 б.*

УДК 376.33
МРНТИ 14.29.27

Байтұрсынова А.А.¹, Әмірбек Д.Б.²

¹ғылыми жетекшісі, п.ғ.к., аға оқытушы

²7M01901 – Сурдопедагогика мамандығының 2 – курс магистранты, danagul.amirbek@bk.ru

^{1,2}Абай атындағы қазақ ұлттық педагогикалық университеті, Алматы қаласы, Қазақстан

НАШАР ЕСТИТІН ОҚУШЫЛАРДЫҢ ДИАЛОГТІК СӨЙЛЕУ ТІЛІНІҢ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Аңдатпа

Мақалада нашар еститін бастауыш сынып оқушыларының диалогтік сөйлеу тілінің ерекшеліктері зерттелді. Диалогтік сөйлеу тілі қарым – қатынастың басты құралының бірі екендігін ескерсек, бұл тақырыпты зерттеу үлкен өзектілікке ие болып табылады. Ал, диалогтік сөйлеу тілінің қалыптасуының шарттарының – бірі қалыпты есту жағдайы. Бала есту арқылы сыртқы ортадан ақпаратты қабылдап, оны өңдейді. Ал, есту қабілеті нашар балалардың диалогтік сөйлеу тілінің бұзылыстары жиі кездеседі. Мақала барысында нашар еститін оқушылардың диалогтік сөйлеу тілінің даму ерекшеліктері нақты көрсетілді.

Кілттік сөздер: есту қабілеті, бастауыш сынып, диалог, қарым – қатынас.